

Həbiburrəhman Əl-Şirazinin “Eşq ayələri” romanının ideya və bədii xüsusiyyətləri haqqında

Leyla Ramazanova

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Azərbaycan.
E-mail: leylamuellim@gmail.com

Annotasiya. Məqalə indoneziyalı yazıçı Həbiburrəhman əl-Şirazinin humanizmlə romantizmin cəmləndiyi, müxtəlif mədəniyyətlərin qovuşduğu “Eşq ayələri” romanına həsr olunmuşdur. İndoneziyalı gəncin başına gələn hadisələr fonunda müəllif ümumbəşəri, qlobal problemləri və onların həll yollarını göstərməyə çalışmışdır. Romanda islam dinin əsasları, gözəllikləri, səbir, fədakarlıq təbliğ olunur. Əl-Şirazi, həmçinin dinlə yanaşı, insanı formalaşdıran əsas amillər kimi xarakter, mühit, milli-mənəvi dəyərləri qeyd etmişdir. Sadə, axıcı dillə yazılmış roman oxucular tərəfindən sevilmiş, müxtəlif dillərə tərcümə olunmuşdur.

Açar sözlər: İndoneziya ədəbiyyatı, roman, islam, eşq

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 26.04.2022; qəbul edilib – 05.05.2022

“Verses of love” by Habiburrahman Al-Shirazi about the idea and artistic features of the novel

Leyla Ramazanova

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS. Azerbaijan.
E-mail: leylamuellim@gmail.com

Abstract. The article is dedicated to the novel "Verses of Love" by Indonesian writer Habiburrahman al-Shirazi, which combines humanism and romanticism, is merger of different cultures. On the background of the events that befell the young Indonesian, the author tried to show the universal, global problems and their solutions. The novel promotes the basics of Islam, its beauty, patience and self-sacrifice. Al-Shirazi also mentioned character, environment, national and spiritual values as the main factors that shape a person along with religion. Written in a simple, fluent language, the novel has been loved by readers and translated into various languages.

Keywords: Indonesian literature, novel, Islam, love

Article history: received – 26.04.2022; accepted – 05.05.2022

Giriş / Introduction

Müasir İndoneziya ədəbiyyatının dünyaca məşhur nümayəndələrindən biri Həbiburrəhman əl-Şirazi müxtəlif elmi və bədii əsərlərin müəllifidir. Dünyada 2004-cü ildə qələmə aldığı “Eşq ayələri” (Ayat ayat cinta) əsəri ilə tanınır. Dünya dillərinin bir çoxuna tərcümə olunmuş bu roman bestsellerə çevrilmişdir. Roman əsasında eyniadlı film 2007-ci ildə işıq üzü görüb və müasir İslam dünyasında ən yaxşı filmlərdən biri kimi dəyərləndirilir.

Bəzi tədqiqatçıların “Çağdaş Yusif nağılı” kimi qiymətləndirdiyi bu romanda əsasını Quran-dan götürən, Azərbaycan ədəbiyyatında Suli Fəqih, Mustafa Zərir, Şəms Təbrizi kimi görkəmli şairlərin qələmə aldığı “Yusif və Züleyxa” da iki böyük mövzu-qardaşlarının Yusifə xəyanəti və Züleyxanın ona iftira atması təşkil edirdisə, bu romanın əsas xəttini islam dini, dinin əsasları, iman, səbir və ihlas təşkil edir.

Əsas hissə / Main Part

Əsərin baş qəhrəmanı indoneziyalı gənc – Fəxri Abdullah Misirdə Əl-Əzhər Universitetində magistraturada təhsil alır. Kasıb bir ailənin övladı olan gənc minillik tarixi olan, dünyanın ən qədim universitetlərindən biri hesab olunan bu təhsil müəssisəsində oxuya bilmək üçün babadan miras qalan yeganə əkin sahələrini satmaq məcburiyyətində qalır. Güclü imana sahib hafız Fəxri öz həyatını və İndoneziyadakı valideynlərinin güzəranını yaxşılaşdırmaq üçün var gücü ilə çalışır, fiqh, hədis elmi ilə bağlı təhsilini zənginləşdirir, ərəb, alman, ingilis dili biliklərini dərinləşdirir. Maddi ehtiyaclarını qarşılamaq üçün müxtəlif dini və dünyəvi kitabların tərcüməsi ilə məşğul olan gənc müsəlman və xristianların bərabər yaşadığı ərazidə indoneziyalı tələbələrlə birlikdə kirayədə yaşayır.

Fəxri və dostlarının yaşadıkları binada Boutros familiarı qipti (Qiptilər xristian yerli etnik qrupdur, qədim dünyanın ən böyük mədəniyyətini yaradan Misirin əsl sahibləri onlar hesab olunur) misirli ailə yaşayırdı. Müəllif islam və xristian dininə etiqad edən insanların, qonşuların bir arada çox mehriban şəkildə yaşaya bildiklərini diqqətə çəkməklə dinin əsas mahiyyətini anlamaq üçün mesaj verməyə çalışır. Belə ki, 21-ci əsrdə də xristian qiptilər və müsəlman ərəblər arasında Misirdə qarşıdurmalar baş verir, qiptilərə məxsus kilsələr partladılır, günahsız insanlar öldürülür. Müəllif islam, xristian dininə mənsub insanların mehribancasına yaşaya biləcəyinə diqqət çəkməklə yanaşı, ikinci kateqoriya insanlar kimi baxılan qiptilərin daxili dünyasını, mədəniyyətini göstərməklə bu fikirlə razılaşmadığını bildirir. Vəkil və həkim olan Boutrosların özləri kimi ali təhsilli övladları – Yusif və Maria da uzaq diyardan gələn tələbələrə qarşı həmişə diqqətli davranır, ehtiyac olduqda köməklərini əsirgəmir. Maria obrazına xüsusi rəğbət bəsləyən müəllif oxuduğu universitetin ən savadlı, seçilən tələbələrindən olduğunu qeyd edir. Maria xristian olsa da, Quran oxumağı çox sevir, öz adının çəkildiyi “Məryəm” surəsini əzbər bilir.

İndoneziyalı tələbələr də Quranın: “Allaha ibadət edin və Ona şərikin qoşmayın. Atanıza, ananıza, qohumlarınıza, yetimlərə, yaxın və uzaq qonşularınıza və ünsiyyətdə olduğunuz insanlara yaxşılıq edin” ayəsinə sadıq qalaraq qonşuları ilə xoş münasibət yaratmağı bacarmışdılar [1, s.71]. İndoneziyalı tələbələrin hər biri həm öz xalqını, həm də islam dinini təmsil etdiklərini heç vaxt unuturlar. Bu binada, Gonzouri soyadlı müsəlman ailəsi də yaşayırdı. Övladlarını döyən, incidən, qonşuları narahat edən, düzgün həyat tərzi keçirməyən bu obrazları yaratmaqla sanki müəllif insanlığın heç bir dinlə bağlı olmadığını göstərmək istəyir. Fəxrinin simasında müəllif müasir geyimli, bir neçə xarici dil bilən, insanlarla düzgün ünsiyyət quran, bununla yanaşı, Quranı əzbər bilən, namazlarını doğru-dürüst və zamanında qılan əsl müsəlman obrazı yaradır. Əsər boyu müəllif islamın gözəlliklərini, ruha hüsur verən məqamlarını hədislərlə, ayələrlə göstərməklə yanaşı, çağdaş günümüzdə “müsəlmanam” deyib islamı doğru təmsil etməyənləri də tənqid edir. Əsərdə hadisələr metroda baş verir. İsti, qumlu, küləkli havadan qaçıb metroya minən Fəxrinin diqqətini çox səliqəli geyinmiş, ağ başörtülü qız cəlb edir. O, sakit bir şəkildə Quran oxuyurdu, Misirdə metroda Quran oxunulması qeyri-adi bir hadisə deyildi, xüsusilə də, Ramazan ayında. Düşüncələrə dalmış Fəxrini növbəti dayanacaqda minən amerikalı turistlər ayıldır. Avqust ayının dözülməz istiləri yaşlı qadını və yanındakı gəncləri əldən salmışdı. Üzü qızarmış yaşlı qadının ayaqda dayanmaq üçün taqəti qalmamışdı, ancaq əyləşən heç bir misirli onlara yer vermirdi, hətta içlərindən biri “Ey amerikalılar Allahın lənəti üzərinizə olsun!” – deyə qışqırdı [2]. Yaşlı qadının ayaq üstə dayana bilməyib yıxıldığını görəndə Quran oxuyan ağ başörtülü qız ayağa qalxıb axıcı ingilis dilində onu oturmağa dəvət etdi və misirlilər adından onlardan üzr istədi. Bu dialoqu eşidən gənc misirlilərdən biri qışqırmağa başladı, qızı təhqir edərək amerikalılara bilərək yer vermədiklərini, onların yerinə üzr istəməyə haqqı olmadığını kobudca deyir. Müəllif bu kiçik hadisəni təsvir etməklə çox böyük mətləblərə toxunur. İlk olaraq gözəl ingiliscə danışan, müasir düşüncəli Quran oxuyan Aysə adlı türk xanım Misirə ərəb dilini mükəmməlləşdirmək və təcrübə keçmək üçün gəlmişdi. Əl-Şirazi niyə ikinci baş qəhrəman kimi türk qızını seçmişdi? Əsər boyu müəllifin türklərə açıq-aşkar rəğbəti hiss olunur, Məhəmməd (S.A.V) peyğəmbərin “Türklərin dilini öyrənin, çünki onların hakimiyyəti uzun sürəcək” ifadəsinin tarixən sübut olunduğunu, xəlifələrdən sonra islam dininin ən gözəl təm-

siçilərinin Səlcuqlar, Osmanlılar olduğunu xatırlamaq kifayətdir. Dinin buyurduğu kimi yaşlılara, müsafirlərə hörməti də məhz türk qızı göstərir. İkinci bir məqamda indoneziyalı gənc qəzəblənən, özündən çıxmış misirliləri peyğəmbərin sözləri ilə sakitləşdirməyi bacarır. “Kim bir zimmiyi (müsləman ölkədə yaşayan qeyri-müsləmanlara deyilir) incidərsə, məni incitmiş olar. Məni incidən kimsə də, Allahın qəzəbinə məruz qalar” – hədisi müəllifin dili ilə desək, yumşaq qəlblilərin sakitləşməsinə səbəb olur [2, s.46]. Müəllif bu hədisədən istifadə edərək müsəlman olan, lakin fərqli mentalitetlərə mənsub indoneziyalıları və misirliləri müqayisə edir: “Misirdə yaşamağın gözəl tərəflərindən biri də sakinlərinin yumşaqqəbli olmasıdır. Qəblərini qazandığınız zaman sizə sultan kimi xidmət edirlər. Bəzən inadçıdırlar, ancaq yumşalanda mələk kimi yaxşılıqlar edirlər. Qəzəblənəndə ətrafı dağıdılar, sakitləşəndə bundan əsər-ələmət qalmaz. İntiqam duyğusu daşımazlar. Yoxsa ki Yavalılar kimi yeddi nəsil xatırlamazlar. Həqiqətin kim tərəfindən söylənməsi önəmli deyil, həqiqətdirsə qəbul edirlər” [2, s.48].

Metroda baş verən hadisə Fəxri, Ayşə və amerikalı Alisanı bir-birinə yaxınlaşdırır. Alisa islam dini ilə bağlı xeyli sualları olduğunu və bunlara cavab axtardığını bildirir. Amerikada jurnalist işləyən Alisanı maraqlandıran suallar daha çox qadının islamdakı mövqeyi ilə bağlı idi. Onlar daha sonra görüşüb bu barədə geniş fikir mübadiləsi aparırlar. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, müəllifin əsas ideyası islamın gözəlliklərini, Allaha inamla hər çətinliyə qalib gəlməyin mümkün olduğunu vurğulamaqdır. Əl-Şirazi Qərbdə, hətta islam dünyasının özündə qadına verilən dəyərlərlə bağlı fikirlərə aydınlıq gətirmək üçün Alisa və Fəxri arasında maraqlı dialoq yaradır. Alisa soruşur: “Fəxri, Qərbdə belə bir fikir formalaşmış ki, İslam ərə qadını döymək hüququ verib və bu Quranda öz əksini tapıb. Axı bu hərəkət insanlığa sığmır” [2, s.98]. Bu suala cavab olaraq Fəxri Qurandan və hədislərdən tutarlı cavablar səsləndirir. Nisə surəsinin 34-cü ayəsində keçən “doğru yoldan çıxan qadını xəfifcə döyün” ayəsinin [1, s.70] doğru təfsir olunmadığını qeyd edir, həmçinin peyğəmbərimizin “Qadınları vurmayın! Sizin ən xeyirliniz, xanımlarına ən yaxşı davranandır. Kim qız övladına sahib olarsa, onları gözəl əxlaqla böyüdürsə, cənnətə girər! Cənnət anaların ayaqları altındadır” hədisləri ilə islamın qadına verdiyi dəyərdən, sevgidən bəhs edir. Əsərdə müəllif çox xanımlılıq məsələsinə də aydınlıq gətirməyə çalışır. Fəxri və türk qızı Ayşə evləndikləri zaman bu məsələyə məscid imamı tərəfindən aydınlıq gətirilir. Qadın ailə qurduqda mehirlə yanaşı, ondan tək xanım olub-olmaması haqqında sual soruşulur. Türk mentalitetində bu hallara rast gəlinmədiyi üçün Ayşə tək xanım olmağı seçir. Belə olduqda kişi qadından icazəsiz ikinci dəfə evlənmə bilməz. Müəllif ərəblərdə çoxxanımlılıq olma fikrinin qadınlar üçün vahiməli olmadığını, uşaqlıqdan bu yaşam tərzi ilə qarşılaşdıqlarını qeyd edir.

Romanın sonrakı hissələrində eyni dinə mənsub, fərqli millətdən olan türk Ayşə və indoneziyalı Fəxrinin saf məhəbbəti, qarşılıqlı hörməti öz əksini tapır. Həyat yoldaşını incitməmək üçün Ayşə ailəsindən ona qalan var-dövlətdən yalnız toydan sonra bəhs edir, bu zənginliyi ailələri və başqa ehtiyacı olanlara xərcləmək üçün bərabər planlar qururlar. Lakin sevgi dolu ailənin xoşbəxtliyi uzun sürmür. Bir axşam evə polislər gəlir, Fəxrini Noura adlı misirli qıza təcavüzü ilə bağlı həbs etdiklərini bildirirlər. Bəs Noura kimdir? Fəxri və dostlarının yaşadığı binada atası tərəfindən şiddətə məruz qalan, küçəyə atılan Nouraya Fəxri və Maria köməklik etmiş, məscidin imamının köməkliyi ilə yeni ev, yeni həyat bəxş etmişdilər. Həbsə atılan Fəxri bunun sadəcə anlaşılmaqlıq olduğunu düşünsə də, vəziyyətin ciddi olduğunu az sonra dərk edir. Yusif peyğəmbər kimi iftiraya məruz qalan Fəxri yenə çıxış yolunu İslama sığınmaqda tapır. Misirdə təcavüzün cəzası ölümdür. Baş verənlərin sarsıntısından ayılan Fəxri də Yusif peyğəmbər kimi həbsxanaya mədrəsəyə çevirmək qərarına gəlir. Həbsxanada gördüyü işgəncələr onu Allaha daha da yaxınlaşdırır, əzab-əziyyətlə məruz qalmış peyğəmbərlərin həyatını düşünməyə başlayır, fani həyatda olan hər şeyin imtahan olduğunu düşünür. Ramazan ayına təsadüf edən həbs günlərini Quran oxumaqla, zikir etməklə keçirir. İndoneziyalı gənci narahat edən yeganə şey xanımını və ona böyük ümidlər bağlayan yaşlı ana-atasını çarəsiz qoyması idi. Yalançı şahidlər, Nouranın təkidlə Fəxrini ittiham etməsi, Mariyanın xəstəlikdən ayılmaması Fəxrinin vəziyyətini daha da qəlizləşdirir. Müəllif iki gəncin sevgi fonunda həm də ümumbəşəri problemlərə toxunur. Ayşə həbsdə Fəxri ilə görüşəndə rüşvət verərək hakimlərin qərarını dəyişdirməyin mümkünlüyü haqqında danışır. Fəxri xanımına buna heç vaxt

icazə verməyəcəyini bildirir. Rüşvət vermənin haram olması ilə yanaşı, işləmədiyi bir günah üçün bu addımı atmağın dəlilik olduğunu, başlarına gələn müsibətin Allahdan bir imtahan, sınaq olduğunu və buna görə səbirli olmağın vacibliyini vurğulayır. Bu hadisə ilə müəllif islam ölkəsi olmasından asılı olmayaraq, Misirdə məhkəmə işlərində rüşvətin rol oynadığını diqqətə çatdırır. Əl-Şirazi, həmçinin yaratdığı obrazın dili ilə İndoneziya hakimiyyətinə qarşı üsyanını görürük. Zindanda olan Fəxri İndoneziya səfirliyinin ona heç bir kömək etmədiyini gördükdə: “Əgər Amerika vətəndaşı olsa idim, misirli polis mənə heç bir şey edə bilməzdi. Edamla təhdid etmək o tərəfə dursun, heç mənim tükümə də zərər verə bilməzdi. Amerika hara, İndoneziya hara... Mənim iniltilərimi, vurulan qamçılardan acısını, soyuqdan sızıldayan sümüklərimin ağrısını İndoneziya prezidenti hiss edə bilirmi? Sinqapurda satılan, namusunu itirən, heyvana layiq münasibət görən minlərlə indoneziyalı qızın vəziyyətinə səssiz qalan İndoneziya prezidenti bu uzaq diyarda mənimmi səsimi eşidəcək?” – deyər düşünür [2, s.336].

Züleyxa qarşılıqsız sevgisindən dəli olmaq həddinə çatanda Yusifə iftira ataraq onun zindana salınmasına səbəb olur. Eynilə bu motivdən indoneziyalı yazıçı istifadə etmiş, ona xeyirxahlıqla yanaşan Fəxrini qarşılıqsız və gizli sevən Noura ona bu çirkin iftiranı ataraq onunla evlənmək məcburiyyətində qalacağını düşünür. Lakin Fəxrinin bu iftira qarşısında mərdliyini, şərfi ölümündən üstün tutduğunu, Marianın oyanıb həmin gecə ilə bağlı həqiqətləri açıb söyləməsini gördükdə Noura tutduğu yoldan peşman olur və məhkəmədə bütün həqiqəti açıb söyləyir. Beləliklə, Allaha səbirlə, ihlasla sığınan Fəxri Yusif peyğəmbər kimi bu sınaqdan da üzüağ çıxır.

Nəticə / Conclusion

Romantizmlə humanizmi özündə cəmləyən romanda sevgi, fədakarlıq, səbir, qadına verilən dəyər axıcı bir dillə oxucuya çatdırılır. Müəllifin özünün Misirdə təhsil alması əsər boyu aydın hiss olunur, belə ki əsərin ilk səhifələrindən Misirin küçələrinin, məscidlərinin, metrolarının təsviri, hətta hava dərəcəsinin gündəlik eniş və yüksəlişi o qədər incəliklə, detallı şəkildə oxucuya çatdırılmışdır ki, bəzən oxucu özünü Misirdə hiss edir. Müəllif əsərin bəzi səhifələrində Fəxri vasitəsilə öz duyğularını dilə gətirir: “Həzrəti-Musanın diyarında təhsil həyatım boyunca iztirab və sevincimi bölüşdüyüm, sirdaşım, yeddi ildir ki, ata-anama qarşı həsrətimi əmanət etdiyim Əl-Fatih Əl-İslam məscidi otuz metr uzaqlıqda idi. İsti, qumlu küləkli havadan sonra məscidin kondisionerlərlə soyumuş sərin havası məni dostca qarşıladı” [2, s.23-24]. Əsərin yüksək məziyyətləri ilə yanaşı, kiçik nöqsanlar da mövcuddur. Əsərdə dörd müxtəlif mədəniyyətə, dünyagörüşünə sahib olan: türk Ayşə, indoneziyalı Nurul, misirli Noura, qipti Marianın Fəxriyə eyni anda aşiq olması oxucuya inandırıcı gəlmir, əsərdəki düynələrin açılması üçün fərqli ədəbi priyomlardan istifadə etmək olardı. Müxtəlif mədəniyyətlərin qovuşduğu, avtobioqrafik məqamlarla zəngin əsərdə Həbiburrəhman Əl-Şirazi qarşısına qoyduğu məqsədi layiqincə yerinə yetirir, islam və Şərq dəyərlərini dünya oxucularına düzgün təqdim edə bilir.

Ədəbiyyat / References

1. Qurani-Kərim. Ərəb dilindən tərcümə edilən: Z.M.Bünyadov, V.M.Məmmədəliyev. Bakı: Azər nəşr, 1991.
2. H. El Shirazy. Aşk ayetləri. Ankara: Panama, 2017.

Об идее и художественных особенностях романа Хабибуррахмана Эль-Ширази “Стихи любви”

Лейла Рамазанова

Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА. Азербайджан.

E-mail: leylamuellim@gmail.com

Резюме. Статья посвящена роману индонезийского писателя Хабибуррахмана эль-Ширази «Стихи любви», в котором сочетаются гуманизм и романтизм, интеграция разных культур. Автор пытается показать общечеловеческие, глобальные проблемы и пути их решения на фоне событий, выпавших на долю юного индонезийца.

В романе пропагандируются основы религии ислама, его красота, терпение и самопожертвование.

Эль-Ширази также наряду с религией отмечает характер, среду, национальные и духовные ценности, являющимися основными факторами, формирующими человека. Написанный простым, живым языком, роман полюбился читателям и переведен на разные языки.

Ключевые слова: индонезийская литература, роман, ислам, любовь